

Tussenmeting Tweede Kamerverkiezingen 2023

Rapport voor de NOS

Project: 23068218
Amsterdam, 3 november 2023

© Ipsos 2023. All rights reserved. Contains Ipsos' confidential and proprietary information and may not be disclosed or reproduced without the prior written consent of Ipsos.

3	Conclusies
5	Belangrijkste inzichten
5	Stemmotieven
13	Partijen en politici
20	Vertrouwen in de politiek
28	Bijlage

De Ipsos/NOS Tussenmeting Tweede Kamerverkiezingen 2023

Op woensdag 22 november gaan Nederlanders naar de stembus om te stemmen voor de Tweede Kamerverkiezingen. Om erachter te komen waarom Nederlanders gaan stemmen, wat ze belangrijk vinden en hoe ze – bijvoorbeeld – kijken naar de nieuwe generatie partijleiders, voert Ipsos samen met de NOS een opinieonderzoek uit onder de Nederlandse bevolking.

Het veldwerk voor het onderzoek liep tussen 23 en 26 oktober, dus net na het eerste televisiedebat bij College Tour; de aftrap van de campagnetijd.

In aanloop naar [Prinsjesdag](#) zagen we dat Nederlanders NSC het liefst terugzien in een nieuw kabinet. Partijleider Pieter Omtzigt bleek de meest gewaardeerde en premier-waardige politicus in de ogen van de Nederlander: is er iets veranderd aan dat beeld van de kiezer?

Verkiezingen gaan niet alleen om politici, maar (juist) ook om de inhoud. In september was het thema 'bestaanszekerheid' veelbesproken. Nederlanders vonden dat de verkiezingen zouden moeten gaan over thema's als de inflatie, gezondheidszorg en/of de woningmarkt. Maar dat was nog voor het Israëlisch-Palestijns conflict. In hoeverre speelt dit internationale conflict een rol in de stemkeuze van de Nederlander?

Deze (en andere) vragen zijn voorgelegd aan een representatieve steekproef van 2.001 Nederlanders. Het rapport bestaat uit drie delen: stemmotieven, partijen en politici en politiek vertrouwen.

Belangrijkste conclusies (1/2)

Stemmotieven

- De eerste debatten mogen dan al wel zijn geweest, de campagnetijd moet voor de kiezer toch nog echt op gang komen. Net als rond Prinsjesdag zijn dezelfde vijf onderwerpen belangrijk voor de kiezers: inflatie, zorg, woningen, migratie en (in iets mindere mate) klimaat. Deze thema's vertonen een stabiel beeld.
- Echter, als we vragen naar welke thema's een rol spelen bij voorgenomen stemgedrag, dan zien we dat ook 'betrouwbaarheid van de overheid' en 'normen en waarden' in beeld komen. Vooral voor kiezers van NSC.
- Daarnaast: sommige thema's – zoals inflatie en zorg – zijn voor kiezers van alle partijen belangrijk. De importantie van andere thema's varieert wat meer. Klimaat is bijvoorbeeld heel relevant voor kiezers van linkse partijen (69% bij GL/PvdA), terwijl voor kiezers van rechtse partijen Immigratie en asiel een belangrijk thema is (47%).
- De rol van het Israëlisch-Palestijns conflict is vooralsnog klein: maar een fractie van de kiezers geeft aan dat de verkiezingen daarover zouden moeten gaan en het thema speelt het minst vaak van alle thema's een grote rol in de stemkeuze. Dat kan echter veranderen, bijvoorbeeld naarmate de oorlog langer duurt of toeneemt in heftigheid.
- Vrij veel kiezers laten zich leiden door inhoudelijke overwegingen bij hun partijkeuze of kiezen voor een partij omdat ze dat bijna altijd doen. De lijsttrekker speelt voor veel kiezers een minder grote rol, kiezers van NSC uitgezonderd, veel van hen laten zich door zowel de lijsttrekker als het programma leiden.
- Strategische overwegingen hebben sinds september nog niet aan belang gewonnen. Vooralsnog lijken kiezers te gaan stemmen op de partij die het beste aansluit bij hun overtuigingen en niet om een bepaalde regering tot stand te brengen.

Partijen en politici

- Ook omtrent de politici zien we dat de campagne nog op gang moet komen. De bekendheid en waardering van de partijleiders laat namelijk een nagenoeg onveranderd beeld zien ten opzichte van september: Omtzigt is nog steeds de best gewaardeerde politicus, gevolgd door Yeşilgöz en Van der Plas.
- De waardering voor Van der Plas is gedaald in de eerste fase van de campagne, terwijl die van Bontenbal juist stijgt. Opvallend: de waardering voor Timmermans springt er niet uit, hij bevindt zich zo'n beetje in de middenmoot. Waarschijnlijk komt dit doordat hij nog steeds (te) polariserend is voor een breed publiek.
- Toch zien kiezers Timmermans, samen met Omtzigt en Yeşilgöz, het liefst als de volgende minister-president. Van deze drie wordt Omtzigt als enige breed gedragen; kiezers links, rechts en in het midden vinden hem acceptabel als premier. Timmermans is groot favoriet onder linkse kiezers, maar minder aansprekend voor andere kiezersgroepen. Voor Yeşilgöz geldt het omgekeerde: geliefd op rechts, veel minder populair op links.
- Kiezers van vrijwel alle partijen zien graag dat NSC plaatsneemt in een volgend kabinet. Hierom lijkt de sleutel – net als in september – bij het NSC te liggen. Haar electoraat wil graag regeren met BBB, VVD en PVV. PVV-kiezers zien een dergelijke constructie ook wel zitten, al is er verdeeldheid in het electoraat van de partij van Geert Wilders over de VVD. Tegelijkertijd wil een deel van de VVD-achterban absoluut niet dat er wordt samengewerkt met de PVV, waarmee een coalitie over rechts vooralsnog niet goed binnen het electoraat van de partijen ligt.
- Kiezers van GroenLinks/PvdA willen, net als Timmermans zelf, het liefst niet met de VVD, maar prefereren een centrumlinkse regering met NSC, D66 en Partij voor de Dieren. Echter, kijkende naar de huidige peilingen, is het onwaarschijnlijk dat een dergelijke samenstelling een meerderheid behaalt in de Tweede Kamer.

Belangrijkste conclusies (2/2)

Politiek vertrouwen

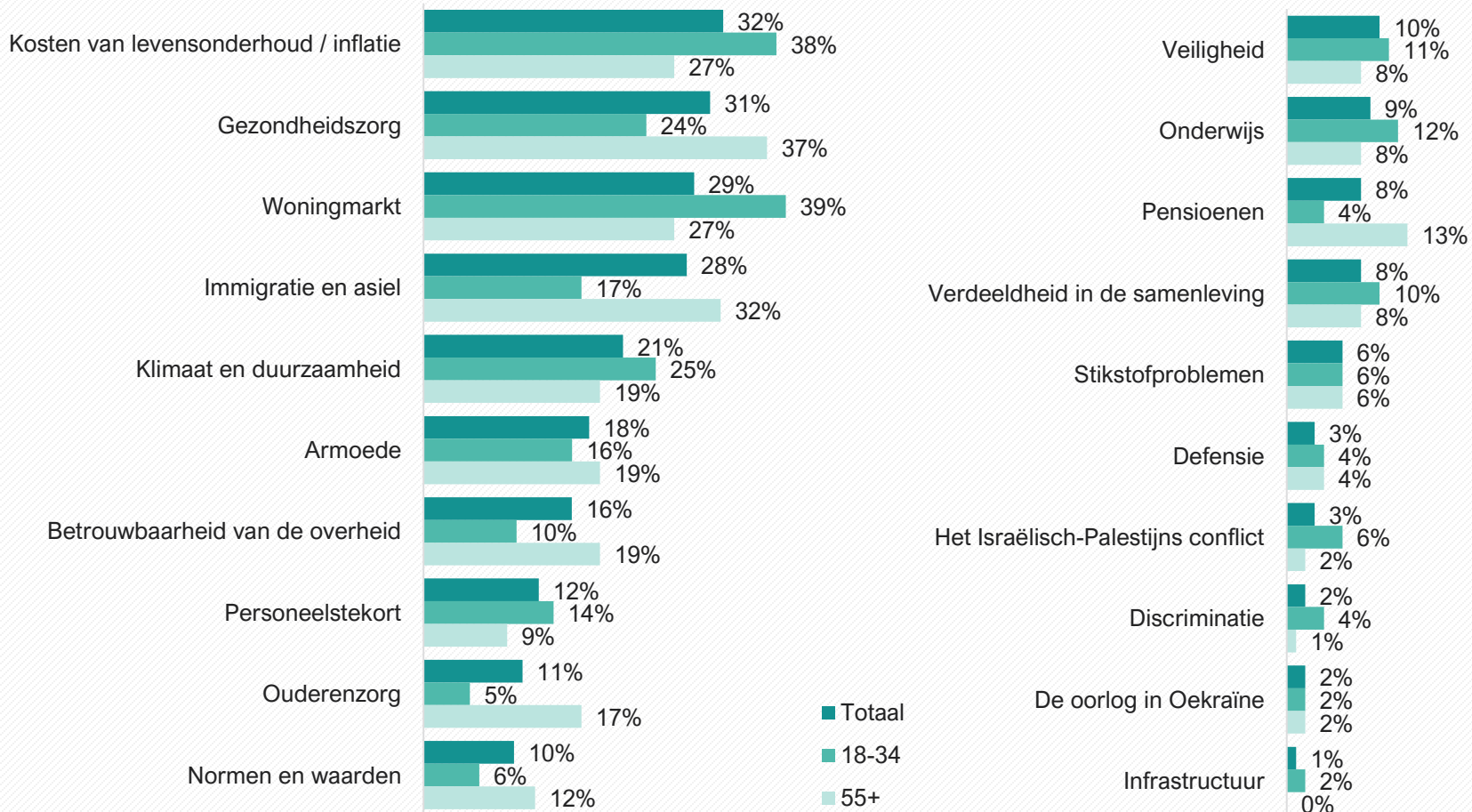
- Alhoewel het vertrouwen in de politiek sinds september (Prinsjesdag) iets gestegen is, is het nog steeds laag. Vier op de tien Nederlanders (41%) hebben vertrouwen in de politiek, het vertrouwen in de Tweede Kamer ligt op 45% (zeer vergelijkbaar met de vertrouwenscijfers zoals eind oktober gerapporteerd door het Sociaal Cultureel Planbureau).
- Een belangrijke reden voor het gebrek aan vertrouwen is het onvermogen van de politiek om harde keuzes te maken en problemen op te lossen. Het sentiment is dat de politiek vaker knopen moet doorhakken, ook als niet iedereen even tevreden is met de keuzes. Om dat te bereiken moet er beter worden samengewerkt. Kiezers verlangen vooral beleid op het gebied van migratie, (ouderen)zorg, de huizenmarkt en koopkracht. Maar ook bijvoorbeeld als het gaat om stikstof en klimaatbeleid. Veel kiezers wijzen daarnaast op het grote aantal partijen. Het gevoel is dat wanneer er minder partijen zijn in de Tweede Kamer men slagvaardiger kan zijn.
- Nederlanders hebben evenveel vertrouwen in haar politiek als in haar politici: 40% van de Nederlanders geeft aan een beetje tot veel vertrouwen in politici te hebben. Dit vertrouwen neemt af in de campagnetijd, dan heeft namelijk nog maar een vijfde van de Nederlanders (21%) vertrouwen in politici.
- Tot slot verwacht ruim de helft van de Nederlanders (55%) dat de verkiezingen eerlijk zullen verlopen en een tiende (8%) dat deze oneerlijk zullen verlopen. Onder BBB'ers en PVV'ers verwacht minder dan de helft dat de verkiezingen eerlijk zullen verlopen (resp. 46% en 32%). Het electoraat van Forum voor Democratie is het meest sceptisch: 44% van hen verwacht dat de verkiezingen oneerlijk zullen verlopen.

Stemmotieven

De belangrijkste verkiezingsthema's zijn inflatie, gezondheidszorg, de woningmarkt en immigratie; Israëliisch-Palestijns conflict vooralsnog geen verkiezingsthema

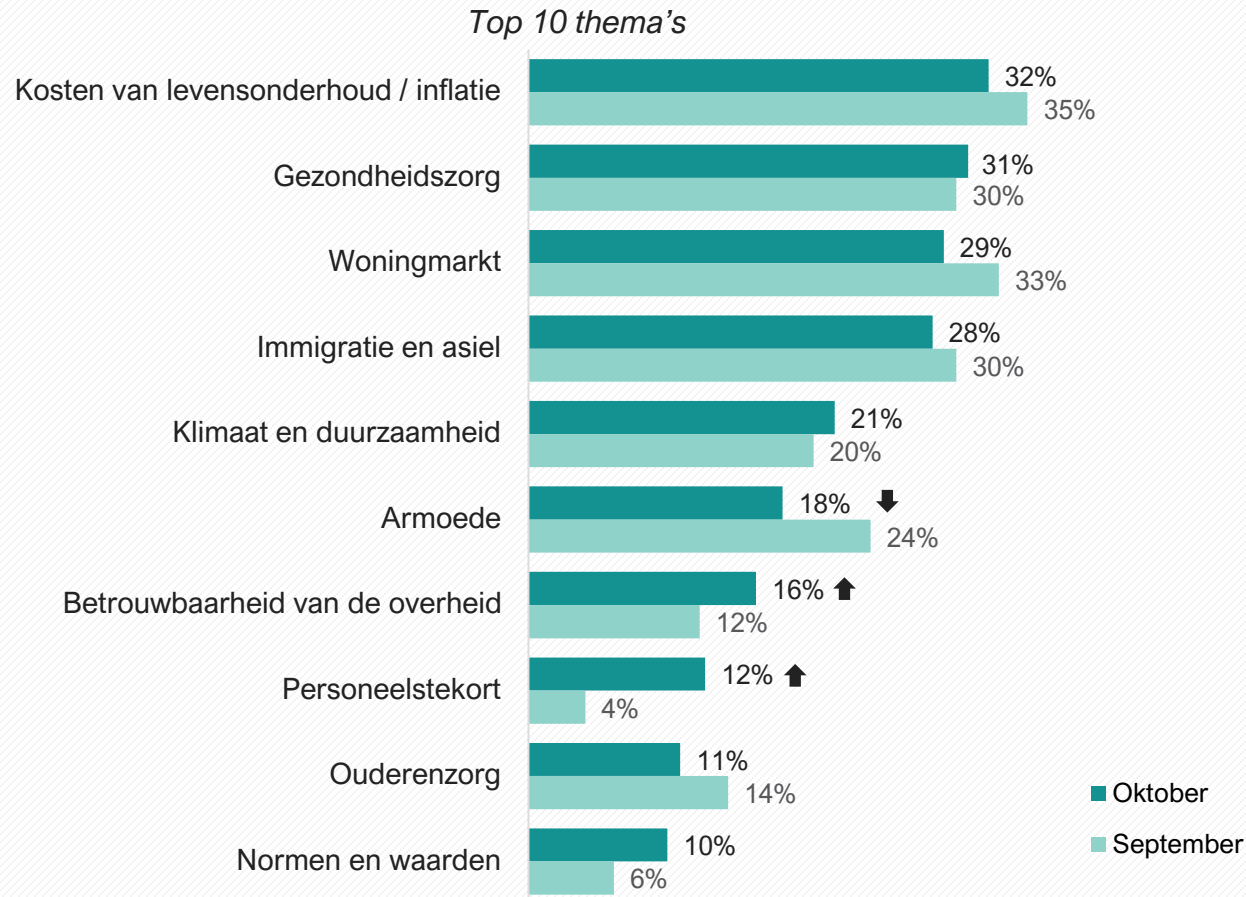
Waar zouden volgens u de volgende verkiezingen voor de Tweede Kamer over moeten gaan?

- Voor jongeren (18-34 jaar) is de **woningmarkt** het belangrijkste verkiezingsthema (39%), terwijl ouderen (55+) dit in mindere mate belangrijk vinden (27%).
- Voor ouderen zijn de **gezondheidszorg** (37%) en **immigratie** (32%) de belangrijkste thema's voor verkiezingen.
- **Immigratie en asiel** is voor rechtse kiezers het belangrijkste thema (47%), in mindere mate voor kiezers in het midden (27%) en nog minder voor linkse kiezers (11%).
- Voor linkse kiezers is **klimaat en duurzaamheid** het belangrijkste thema (46%) ten opzichte van het politieke midden (21%) en rechts (12%).

Campagnes hebben nog geen effect gehad op prioritering thema's door kiezers; wel stijging bij betrouwbaarheid van de overheid en personeelstekort

Waar zouden volgens u de volgende verkiezingen voor de Tweede Kamer over moeten gaan?

- **Personeelstekort** is voor alle leeftijdsgroepen een belangrijker thema geworden, met name voor 55-minners (werkenden) (18-34: 14%/35-54: 16%).
- Voor kiezers van het gehele politieke spectrum is de **betrouwbaarheid van de overheid** een belangrijker verkiezingsthema geworden. Voor jongeren speelt het minder (10%), terwijl ouderen dit in toenemende mate belangrijker lijken te vinden (19%).

Voor kiezers spelen gezondheidszorg, betrouwbare overheid, inflatie en normen en waarden een grote rol in hun stemkeuze; het conflict tussen Israël en Palestina speelt (nog) geen grote rol in stemkeuze

In hoeverre spelen de volgende thema's een rol bij uw keuze voor een partij?

Top 10 thema's die een grote rol spelen:

- Nederlanders noemen vijf thema's als belangrijkste verkiezingsthema's. Echter spelen deze thema's niet automatisch een rol in hun stemkeuze. Zo speelt **klimaat en duurzaamheid nauwelijks** een rol in de **stemkeuze**, terwijl de **betrouwbaarheid van de overheid** juist vaak **wél** een grote rol speelt in de stemkeuze.
- Voor ouderen (55+) speelt de **betrouwbaarheid van de overheid** een grote rol bij hun stemkeuze (72%), terwijl jongeren (18-34 jaar) dit thema in mindere mate laten meewegen in hun stem (53%).
- Ook op het thema **normen en waarden** zien we een groot verschil tussen leeftijdsgroepen: 55+'ers geven vaker aan dat dit een grote rol speelt in hun stemkeuze (71%) dan jongeren (48%).

Betrouwbaarheid van de overheid en gezondheidszorg voor kiezers van bijna alle partijen belangrijk

In hoeverre spelen de volgende thema's een rol bij uw keuze voor een partij?

% Grote rol	VVD	NSC	GL-PvdA	PVV	BBB	D66
1	Gezondheidszorg	Betrouwbaarheid van de overheid	Klimaat en duurzaamheid	Immigratie en asiel	Kosten levensonderhoud / Inflatie	Gezondheidszorg
2	Normen & waarden	Kosten levensonderhoud / Inflatie	Gezondheidszorg	Betrouwbaarheid van de overheid	Gezondheidszorg	Betrouwbaarheid van de overheid
3	Immigratie en asiel	Gezondheidszorg	Sociale zekerheid	Kosten levensonderhoud / Inflatie	Betrouwbaarheid van de overheid	Kosten levensonderhoud / Inflatie
4	Economie	Normen en waarden	Kosten levensonderhoud / Inflatie	Gezondheidszorg	Sociale zekerheid	Normen en waarden
5	Kosten levensonderhoud / Inflatie	Beter bestuur	Betrouwbaarheid van de overheid	Normen en waarden	Beter bestuur	Onderwijs

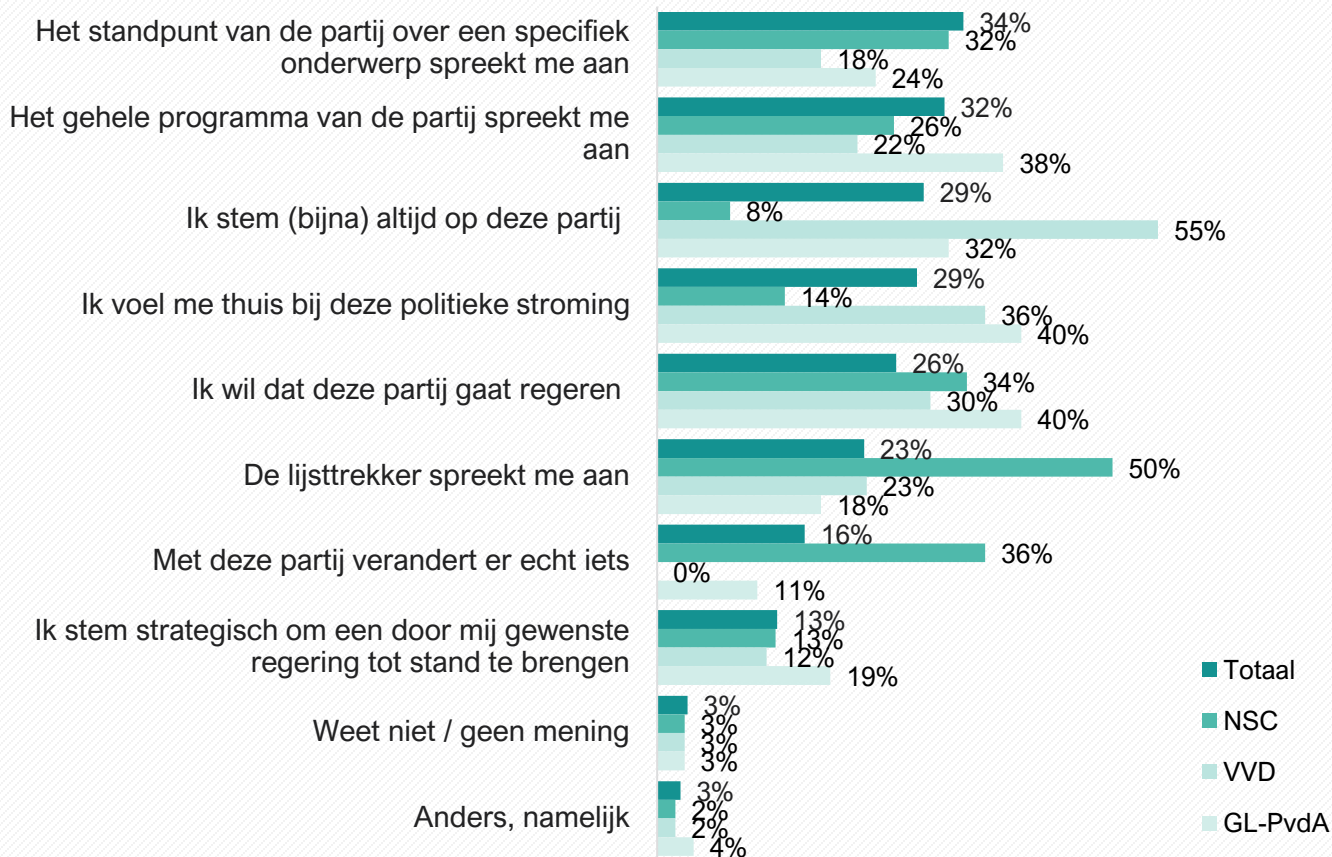
% Grote rol	PvdD	SP	CDA	FvD	CU	Volt	SGP
1	Klimaat en duurzaamheid	Gezondheidszorg	Gezondheidszorg	Betrouwbaarheid van de overheid	Normen en waarden	Betrouwbaarheid van de overheid	Normen en waarden
2	Gezondheidszorg	Sociale zekerheid	Normen & waarden	Kosten levensonderhoud / Inflatie	Betrouwbaarheid van de overheid	Klimaat en duurzaamheid	Betrouwbaarheid van de overheid
3	Normen en waarden	Kosten levensonderhoud / Inflatie	Betrouwbaarheid van de overheid	Beter bestuur	Gezondheidszorg	Gezondheidszorg	Onderwijs
4	Betrouwbaarheid van de overheid	Betrouwbaarheid van de overheid	Verdeeldheid in de samenleving	Immigratie en asiel	Kosten levensonderhoud / Inflatie	Onderwijs	Gezondheidszorg
5	Kosten levensonderhoud / Inflatie	Normen & waarden	Beter bestuur	Gezondheidszorg	Sociale zekerheid	Kosten levensonderhoud / Inflatie	Het conflict tussen Israël en Palestina

Basis: Nederlanders 18+ (n=1.356) met een voorkeurspartij die van plan zijn te gaan stemmen bij de aankomende verkiezingen, nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023.

*Alleen resultaten met 30 of meer waarnemingen getoond; de resultaten zijn uitgesplitst naar huidige politieke voorkeur

Kiezers baseren hun stemkeuze vooralsnog op inhoud of vanuit traditie; lijsttrekker belangrijker voor NSC'ers, VVD is vaak vaste stemkeuze

Hieronder staan enkele veelgenoemde redenen om voor een partij te kiezen. Wat speelt een rol bij uw partijkeuze?

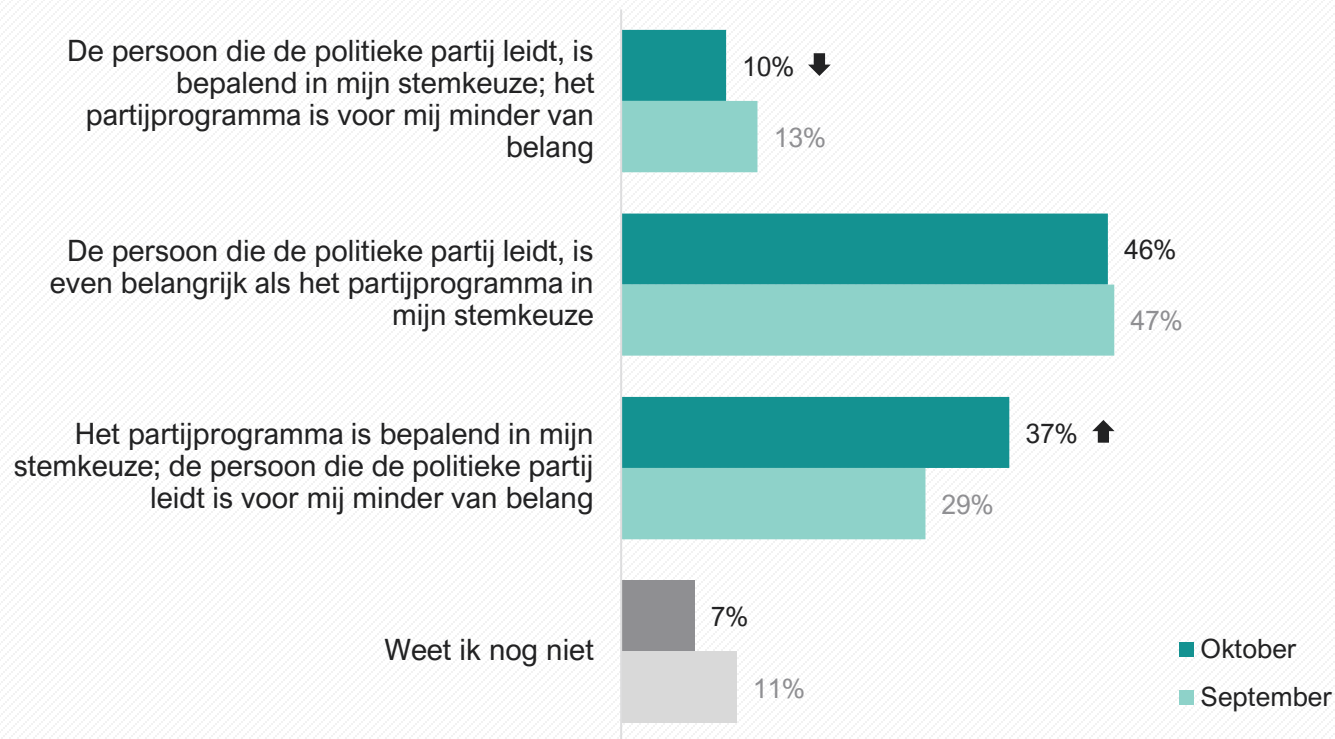

Jongeren (18-34 jaar) en ouderen (55+) kiezen om uiteenlopende redenen voor een partij:

- **Ouderen** gaan vaker voor de partij waar ze **altijd** voor stemmen (33%), voor een partij waarvan ze willen dat die gaat **regeren** (33%), dat er echt iets gaat **veranderen** (20%) of vanwege de **lijsttrekker** (29%).
- **Jongeren** daarentegen baseren hun stemkeuze vaker op het gehele partijprogramma (38%) of een standpunt van de partij over een specifiek onderwerp (41%).

Een groeiend aandeel van de Nederlanders laat het partijprogramma leidend zijn in hun stemkeuze, al is voor de meesten het programma even belangrijk als de partijleider

Als u denkt aan de komende Tweede Kamerverkiezingen (22 november 2023); welke van onderstaande beschrijvingen is dan het beste op u van toepassing?

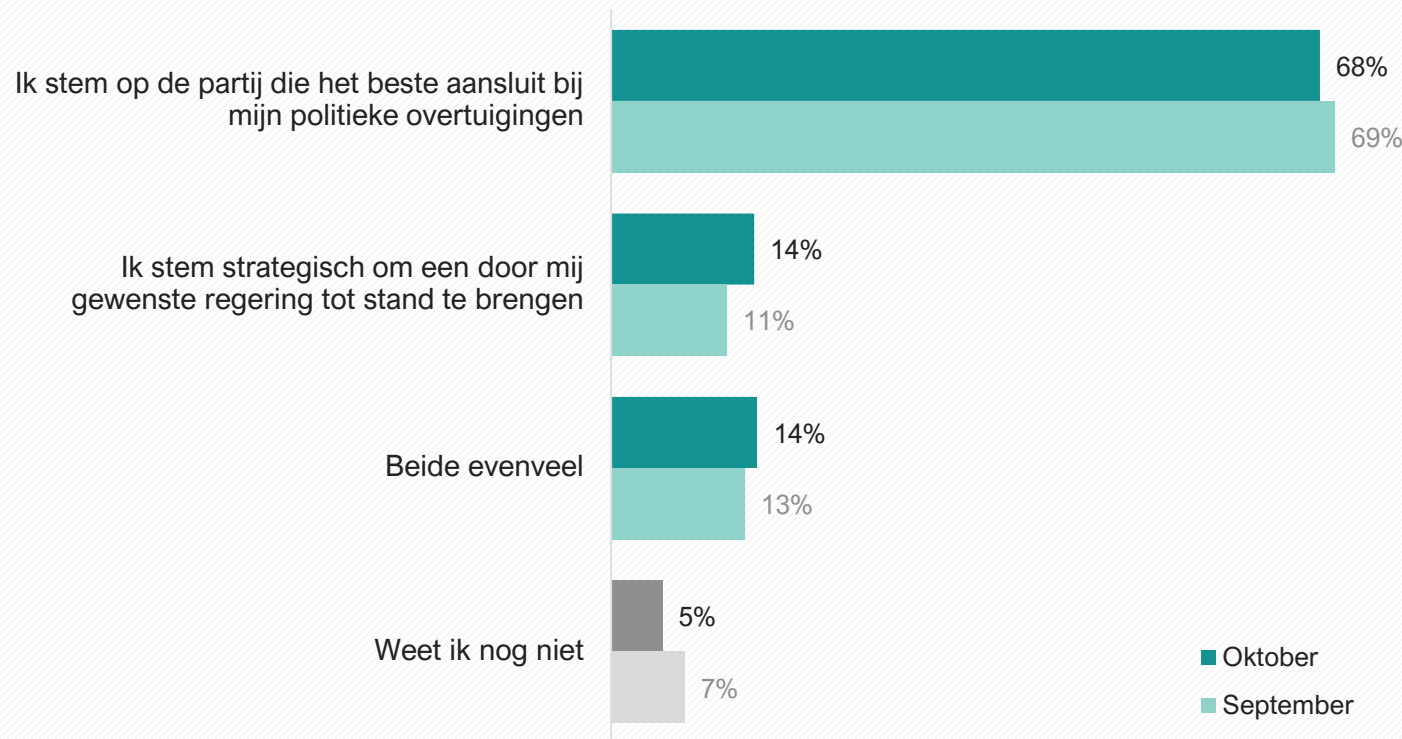

- **Linkse kiezers** vinden het **partijprogramma** vaker **bepalend** dan rechtse kiezers (55% vs. 35%). Voor rechtse kiezers (46%) en kiezers in het midden (54%), is de partijleider even belangrijk als het partijprogramma in hun stemkeuze.
- 68% van de NSC-kiezers en 52% van de VVD-kiezers zegt de partijleider even belangrijk te vinden als het partijprogramma, voor de aanhang van andere partijen geldt dit in (veel) mindere mate.

Basis: Nederlanders 18+ (n=1.627) met een voorkeurspartij die van plan zijn te gaan stemmen bij de aankomende verkiezingen, nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023.
Basis: Nederlanders 18+ (n=1.719) met een voorkeurspartij die van plan zijn te gaan stemmen bij de aankomende verkiezingen, nationaal representatieve steekproef, 7-11 september 2023.

Strategische overwegingen hebben sinds september nog niet aan belang gewonnen

Als u denkt aan de komende Tweede Kamerverkiezingen (22 november 2023); welke van onderstaande beschrijvingen is dan het beste op u van toepassing?

- kiezers van **PVV** (21%) en **D66** (20%) **stemmen** het vaakst **strategisch**, terwijl kiezers van de **SGP** (95%) het vaakst stemmen op de partij die het beste aansluit bij hun **overtuigingen**.
- Over het algemeen zijn linkse kiezers (78%) vaker geneigd te stemmen op de partij van hun politieke overtuiging, dan kiezers in het midden (64%) en rechtse kiezers (70%).

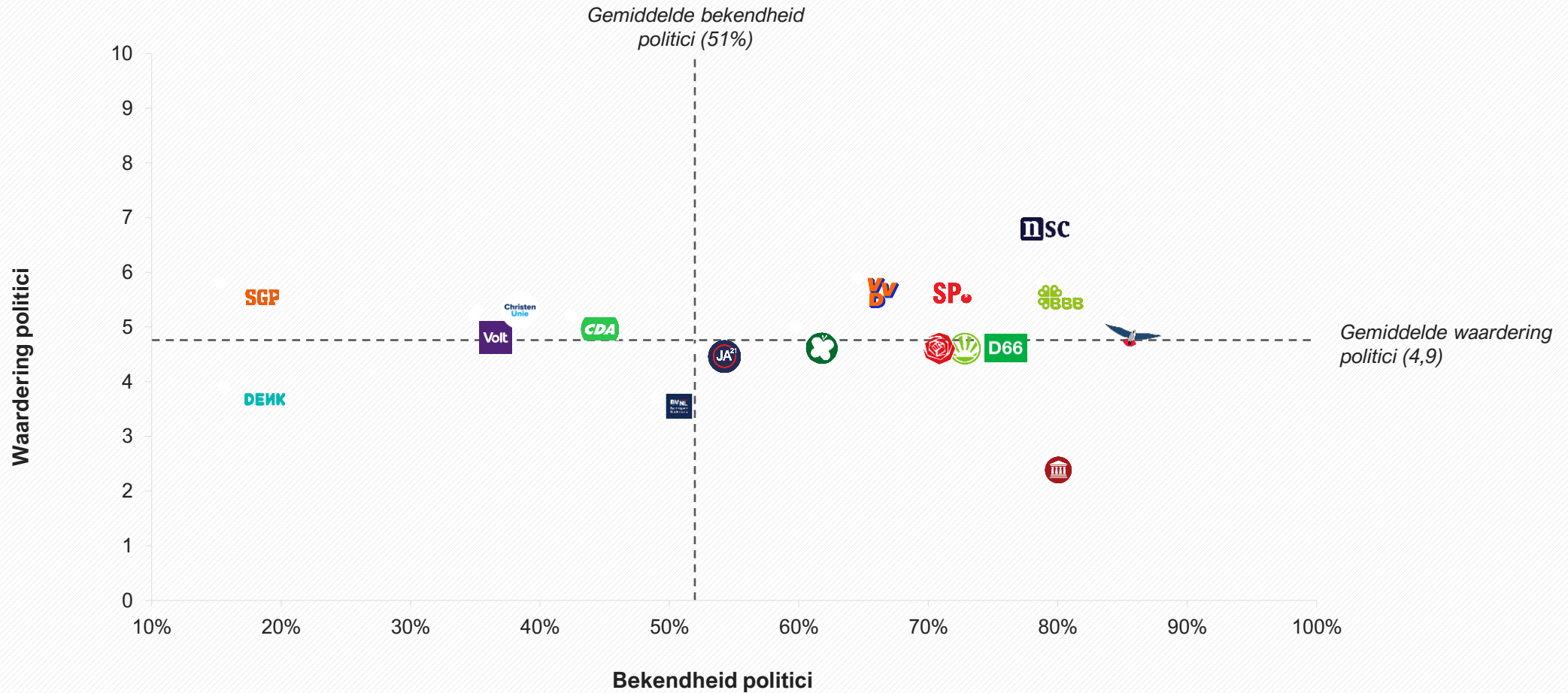
Basis: Nederlanders 18+ (n=1.627) met een voorkeurspartij die van plan zijn te gaan stemmen bij de aankomende verkiezingen, nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023.

Basis: Nederlanders 18+ (n=1.719) met een voorkeurspartij die van plan zijn te gaan stemmen bij de aankomende verkiezingen, nationaal representatieve steekproef, 7-11 september 2023.

Partijen en politici

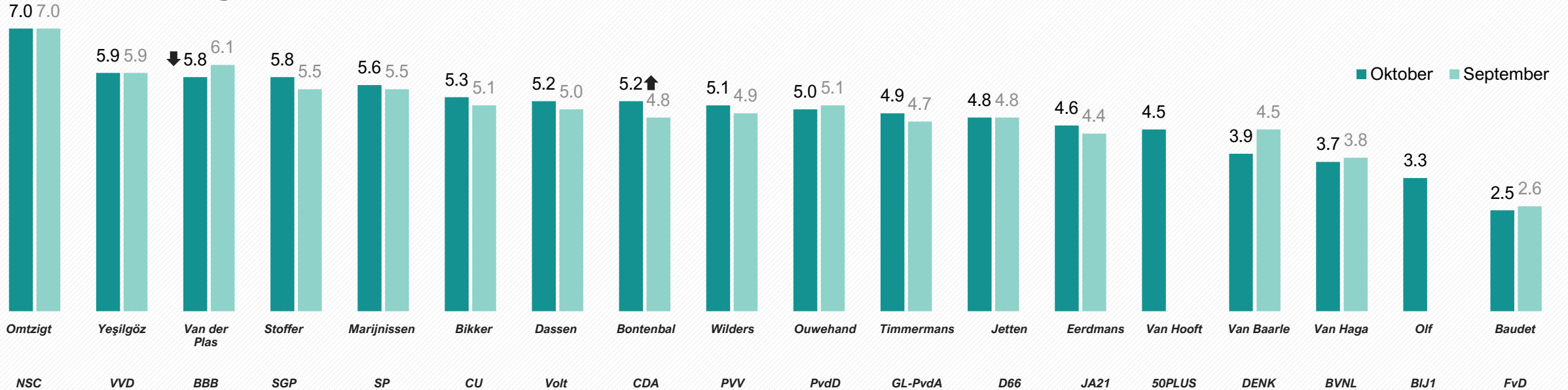
Kiezers waarderen Omtzigt het meest; Yeşilgöz wordt ook gewaardeerd, maar is nog relatief onbekend

Basis: Nederlanders 18+ (n=2.001), nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023;

Basis: Nederlanders 18+ die bovenstaande politici kennen, nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023 Yeşilgöz (n=1.151); Jetten (n=1.261); Wilders (n=1.506); Bontenbal (n=650); Marijnissen (n=1.242); Timmermans (n=1.232); Baudet (n=1.411); Ouwehand (n=1.040); Bikker (n=608); Stoffer (n=221); Van Baarle (n=223); Eerdmans (n=888); Dassen (n=597); Van der Plas (n=1.427); Van Haga (n=769); Omtzigt (n=1.333); Olf (n=62); Van Hooft (n=60).

Omtzigt blijft de best gewaardeerde politicus met een 7.0. Yeşilgöz blijft een stabiele nummer twee met een beoordeling van een 5.9, terwijl de waardering voor Van der Plas afneemt

- Ten opzichte van september zijn drie partijleiders bekender geworden onder Nederlanders: Esther Ouwehand van de Partij voor de Dieren (van 51% naar 60%), Stephan van Baarle van DENK (van 12% naar 16%) en Chris Stoffer van de SGP (van 12% naar 15%).
- Het lijkt erop dat Stoffers bekendheid betekent dat hij ook iets beter beoordeeld wordt, terwijl dit voor Van Baarle juist tegen hem lijkt te werken, al zijn de verschillen niet significant. Ouwehands beoordeling van kiezers blijft stabiel.
- Een overzicht met de ontwikkeling van september tot oktober van de bekendheid en waardering van alle partijleiders staat in de bijlage.

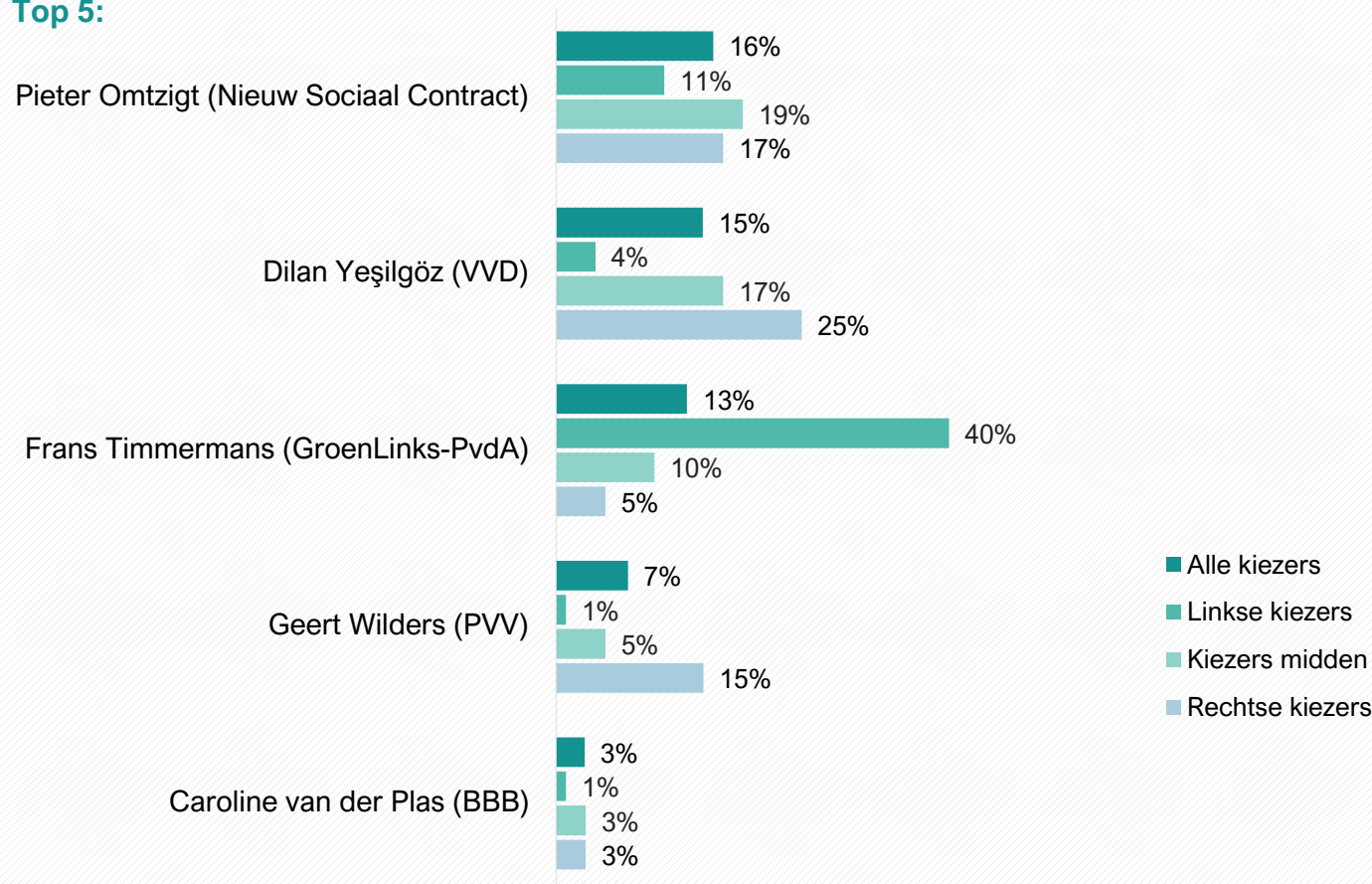
Basis: Nederlanders 18+ die bovenstaande politici kennen, nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023; Yeşilgöz (n=1.151); Jetten (n=1.261); Wilders (n=1.506); Bontenbal (n=650); Marijnissen (n=1.242); Timmermans (n=1.232); Baudet (n=1.411); Ouwehand (n=1.040); Bikker (n=608); Stoffer (n=221); Van Baarle (n=223); Eerdmans (n=888); Dassen (n=597); Van der Plas (n=1.427); Van Haga (n=769); Omtzigt (n=1.333); Olf (n=62); Van Hooft (n=60).

↑↓ Significant hoger/lager dan vorige meting

Kiezers hebben nog geen duidelijke favoriet voor het Torentje; Omtzigt is het meest breed gedragen

Welk van de volgende lijsttrekkers ziet u na de verkiezingen het liefst als de volgende minister-president van Nederland?

Top 5:

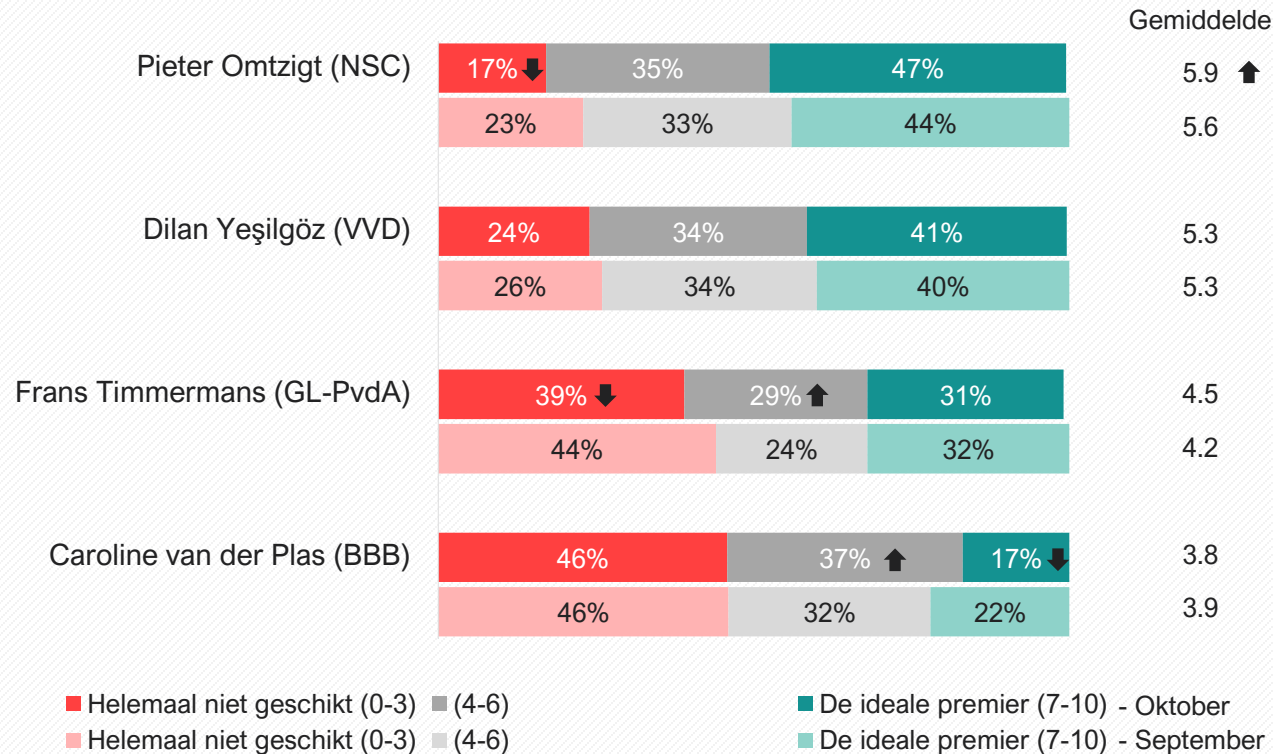
- Twee vijfde van de **linkse kiezers** (40%) ziet **Timmermans** het liefst als de volgende minister-president. Onder **rechtse kiezers** gaat de voorkeur uit naar **Yeşilgöz**, die door een kwart (25%) het liefst als volgende premier wordt gezien.
- **Ouderen** (55+) hebben een voorkeur voor **Omtzigt** (22%) of **Yeşilgöz** (20%), terwijl **jongeren** (18-34 jaar) een voorkeur hebben voor **Timmermans** (14%).
- Een kwart van de kiezers (24%) **weet nog niet** welke lijsttrekker ze het liefst als de volgende minister-president zien. Dit aandeel is hoger onder jongeren (31%).

Basis: Nederlanders 18+ (n=2.001), nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023.

*Alleen resultaten met 30 of meer waarnemingen getoond; de resultaten zijn uitgesplitst naar huidige politieke voorkeur

Premier-waardigheid van Omtzigt en Timmermans neemt toe, terwijl die van Van der Plas juist afneemt sinds september

In hoeverre vindt u onderstaande persoon geschikt als minister-president / premier?

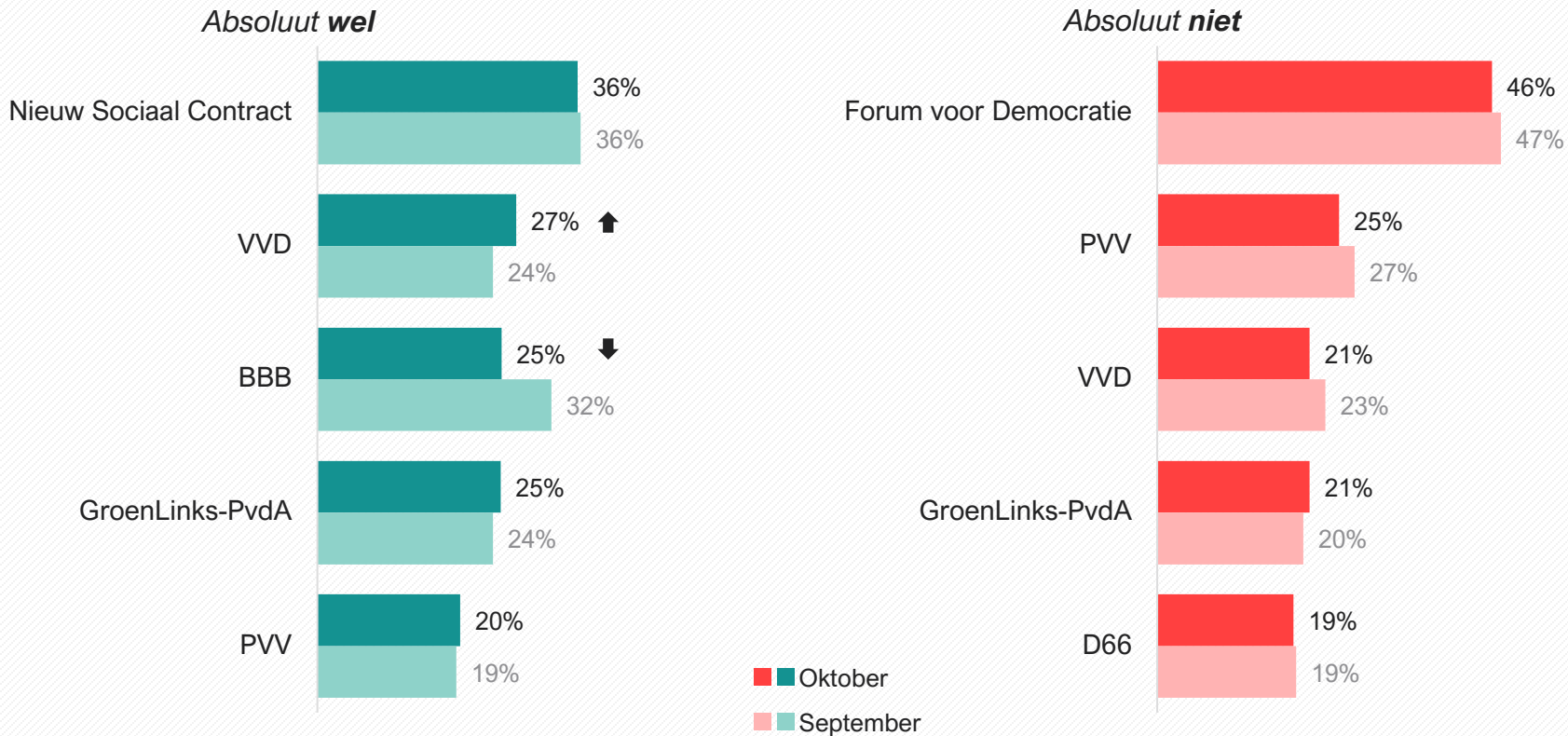
- Het aandeel Nederlanders dat **Caroline van der Plas** erg premier-waardig vindt, is van september op oktober **afgenomen** (van 22% naar 17%).
- Nederlanders zijn verdeeld over wie zij de ideale premier vinden: **Timmermans** is het meest populair bij **linkse** kiezers, **Yeşilgöz** bij **rechtse** kiezers en **Omtzigt** is bij kiezers in het **hele politieke spectrum** premier-waardig geacht.
- Onder **jongeren** (41%) wordt **Timmermans** vaker als een ideale premier gezien dan bij ouderen (28%).

Basis: Nederlanders 18+ die bovenstaande politici kennen, nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023; Yeşilgöz (n=1.260); Timmermans (n=1.384); Van der Plas (n=1.516); Omtzigt (n=1.449); selectie van politici op basis van grootte huidig electoraat. 0 staat voor 'helemaal niet geschikt' en 10 staat voor 'de ideale minister-president / premier'.

↑↓ Significant hoger/lager dan vorige meting

Kiezers geven voorkeur aan een kabinet met NSC; draagvlak voor een coalitie met de BBB neemt af

Welke partij(en) moet(en) volgens u absoluut wel in het volgende kabinet komen? En welke absoluut niet?

15% van de kiezers weet (nog) niet welke partijen zij absoluut wel of absoluut niet in het kabinet zouden willen.

Basis: Nederlanders 18+ (n=2.001), nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023.
Basis: Nederlanders 18+ (n=2.049), nationaal representatieve steekproef, 7-11 september 2023.

Kiezers van vrijwel alle partijen zien een rol voor NSC in het nieuwe kabinet; achterban VVD kritisch over coalitiedeelname PVV (en vice versa)

Welke partij(en) moet(en) volgens u absoluut wel in het volgende kabinet komen? En welke absoluut niet?

Absoluut wel	VVD	NSC	GL-PvdA	PVV	BBB	D66	PvdD	SP	CDA	FvD	CU	Volt	SGP
1	NSC (35%)	BBB (48%)	D66 (35%)	BBB (39%)	NSC (87%)	GL-PvdA	GL-PvdA	GL-PvdA	VVD	PVV	NSC	GL-PvdA	BBB
2	CDA (21%)	VVD (27%)	NSC (31%)	NSC (31%)	PVV (22%)	VVD	D66	NSC	NSC	BVNL	CDA	D66	CU
3	BBB (19%)	PVV (20%)	PvdD (21%)	VVD (21%)	VVD (19%)	NSC	NSC	D66	BBB	NSC	GL-PvdA	NSC	CDA
Absoluut niet	VVD	NSC	GL-PvdA	PVV	BBB	D66	PvdD	SP	CDA	FvD	CU	Volt	SGP
1	FvD (59%)	FvD (58%)	FvD (77%)	D66 (48%)	GL-PvdA (44%)	FvD	FvD	FvD	FvD	D66	FvD	FvD	D66
2	GL-PvdA (31%)	PVV (28%)	PVV (55%)	GL-PvdA (48%)	VVD (35%)	PVV	PVV	VVD	PVV	VVD	PVV	PVV	GL-PvdA
3	PVV (23%)	GL-PvdA (28%)	VVD (26%)	VVD (35%)	D66 (32%)	BBB	VVD	PVV	GL-PvdA	GL-PvdA	DENK	BBB	FvD

Basis: Nederlanders 18+ (n=2.001), nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023.

Basis: Nederlanders 18+ (n=2.049), nationaal representatieve steekproef, 7-11 september 2023.

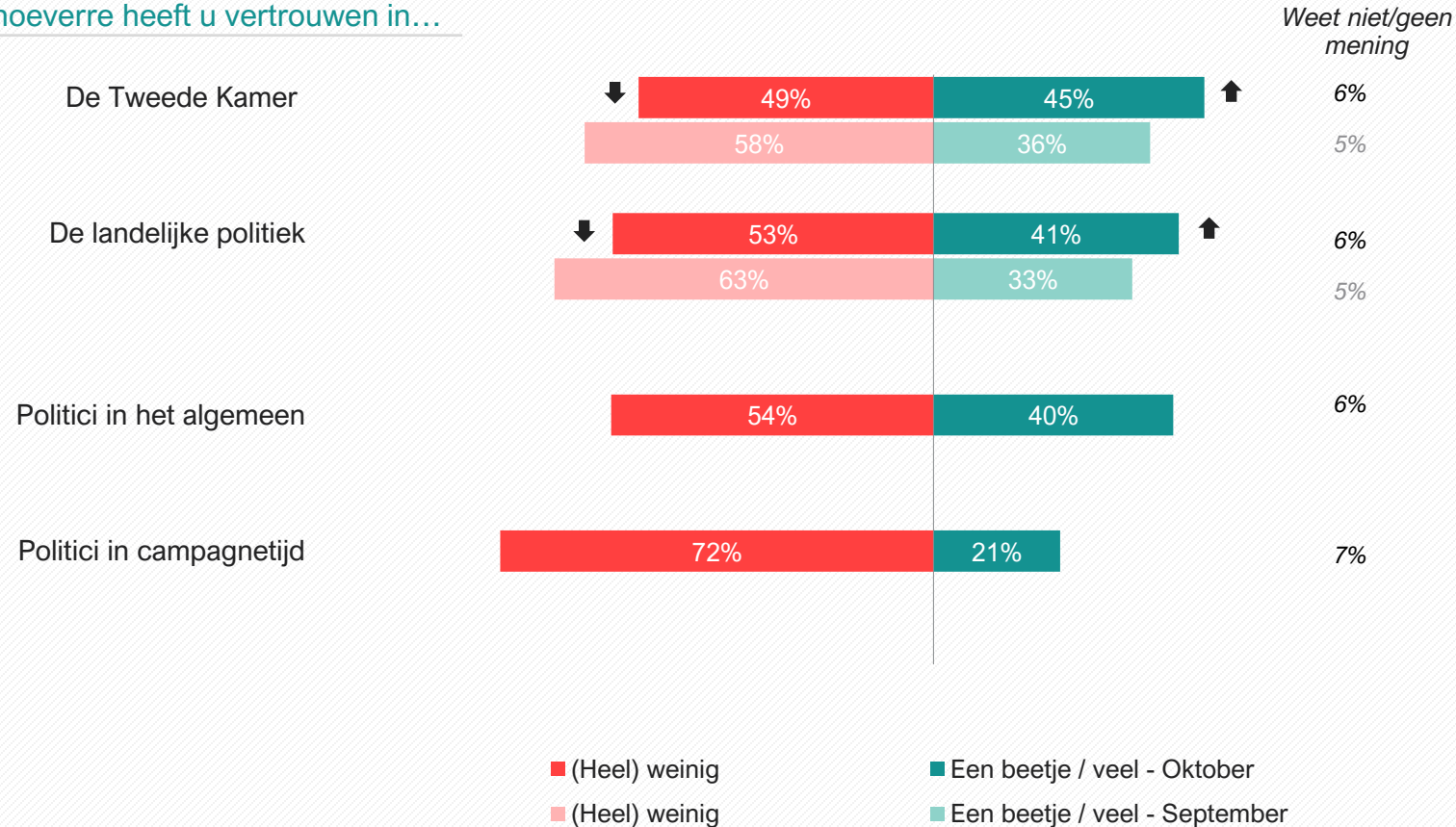
*Alleen percentages van partijen met 100 of meer waarnemingen getoond, van de partijen tussen de 30 en 100 waarnemingen is alleen de top3 getoond; de resultaten zijn uitgesplitst naar huidige politieke voorkeur

Vertrouwen in de politiek

Vertrouwen in politici in campagnetijd lager dan vertrouwen in politici in het algemeen

In hoeverre heeft u vertrouwen in...

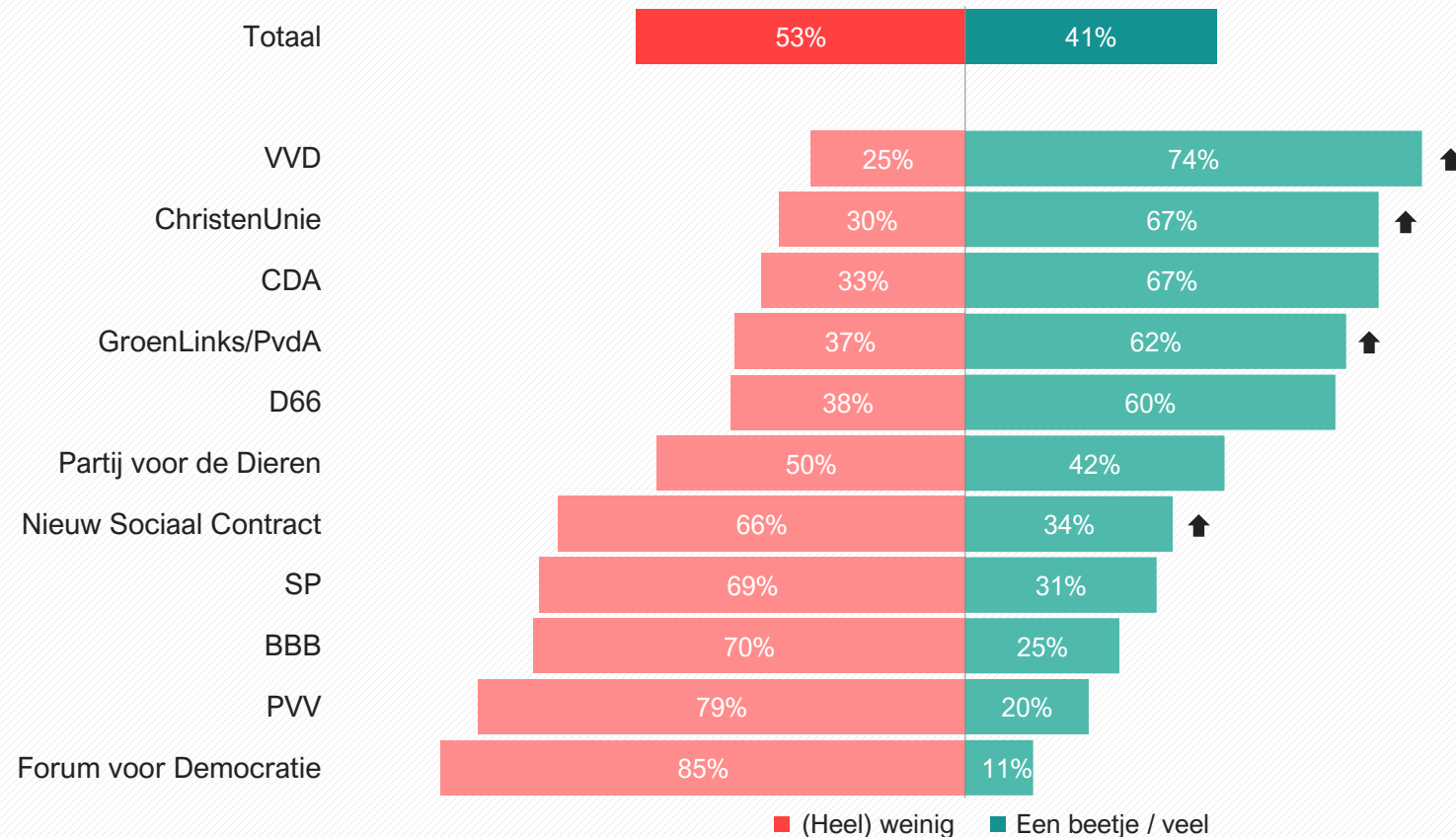

- Het vertrouwen in de Tweede Kamer en de landelijke politiek is gestegen ten opzichte van september.
- Ruim twee vijfde van de Nederlanders (45%) heeft vertrouwen in de Tweede Kamer. Dat is vergelijkbaar met recent onderzoek van het [SCP](#).

Basis: Nederlanders 18+ (n=2.001), nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023.
Basis: Nederlanders 18+ (n=2.049), nationaal representatieve steekproeven, 7-11 september 2023.

Vooral veel wantrouwen onder kiezers van FvD, PVV, BBB en SP. Ook twee derde van NSC-kiezers heeft (heel) weinig vertrouwen in de landelijke politiek

In hoeverre heeft u vertrouwen in de landelijke politiek?

Het **vertrouwen** van kiezers van de **VVD** (van 59% naar 74%), **ChristenUnie** (van 42% naar 67%), **GL-PvdA** (van 51% naar 62%) en **NSC** (van 22% naar 34%) is **gestegen** ten opzichte van september.

Basis: Nederlanders 18+ (n=2.001), nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023.

*Alleen resultaten met 30 of meer waarnemingen getoond; de resultaten zijn uitgesplitst naar huidige politieke voorkeur

↑↓ Significant hoger/lager dan vorige meting

Het vertrouwen in de landelijke politiek is laag onder alle leeftijdsgroepen, al is het vertrouwen onder ouderen wel gestegen ten opzichte in september

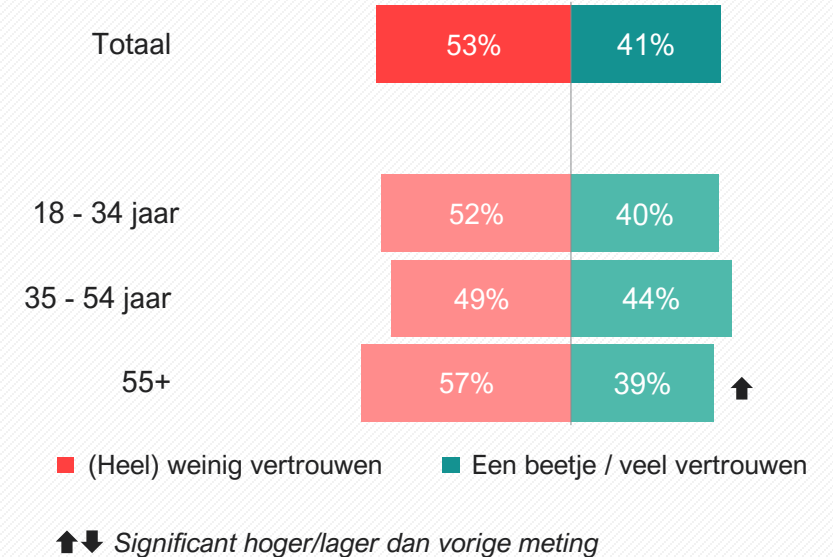

Wat is de belangrijkste reden dat u (heel) weinig vertrouwen heeft in de landelijke politiek?

- “Ze doen niet wat ze beloven, **veel woorden weinig daden.**”
- “Het een zeggen en het ander doen, **aantoonbaar liegen.** Het zou een doodzonde moeten zijn om de kamer voor te liegen. Stukken achterhouden. Te veel macht weggegeven aan NGO's en Brussel.”
- “**Beloftes worden niet nagekomen** en er zijn veel fouten gemaakt binnen de overheid: o.a. toeslagaffaire, die grote impact op mijn persoonlijke leven hebben gehad.”
- “**Er wordt niet naar de burgers geluisterd.**”
- “Omdat ik van mening ben dat er veel **wordt gezegd wat mensen willen horen**, vooral in campagne periode. Net zoals alles wat we in social media en online zien ben ik van mening dat de politiek ook niet 'echt' is.”
- “Perikelen **Belastingdienst**, grenzen open laten voor asielzoekers terwijl die allang dicht hadden moeten.”
- “Ja zeggen en nee doen.”
- “Ze **beloven** met de verkiezingen **van alles** maar doen toch anders.”
- “**Alle partijen lijken** op dit moment wel **populistisch**, zelfs de grote partijen. Kennis lijkt te ontbreken. Debatten worden gevoerd op basis van oneliners en populistische standpunten i.p.v. op basis van deskundigheid. Er wordt alleen aan de korte termijn gedacht. Aangedragen oplossingen zijn papieren oplossingen die niets met de werkelijkheid te maken hebben.”
- “Beloften worden niet nagekomen. Het is één grote **poppenkast.**”

Basis: Nederlanders 18+ (n=1.093) die (heel) weinig vertrouwen hebben in het huidige kabinet, nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023. Dit is een selectie van de gegeven open antwoorden.

Leeftijd

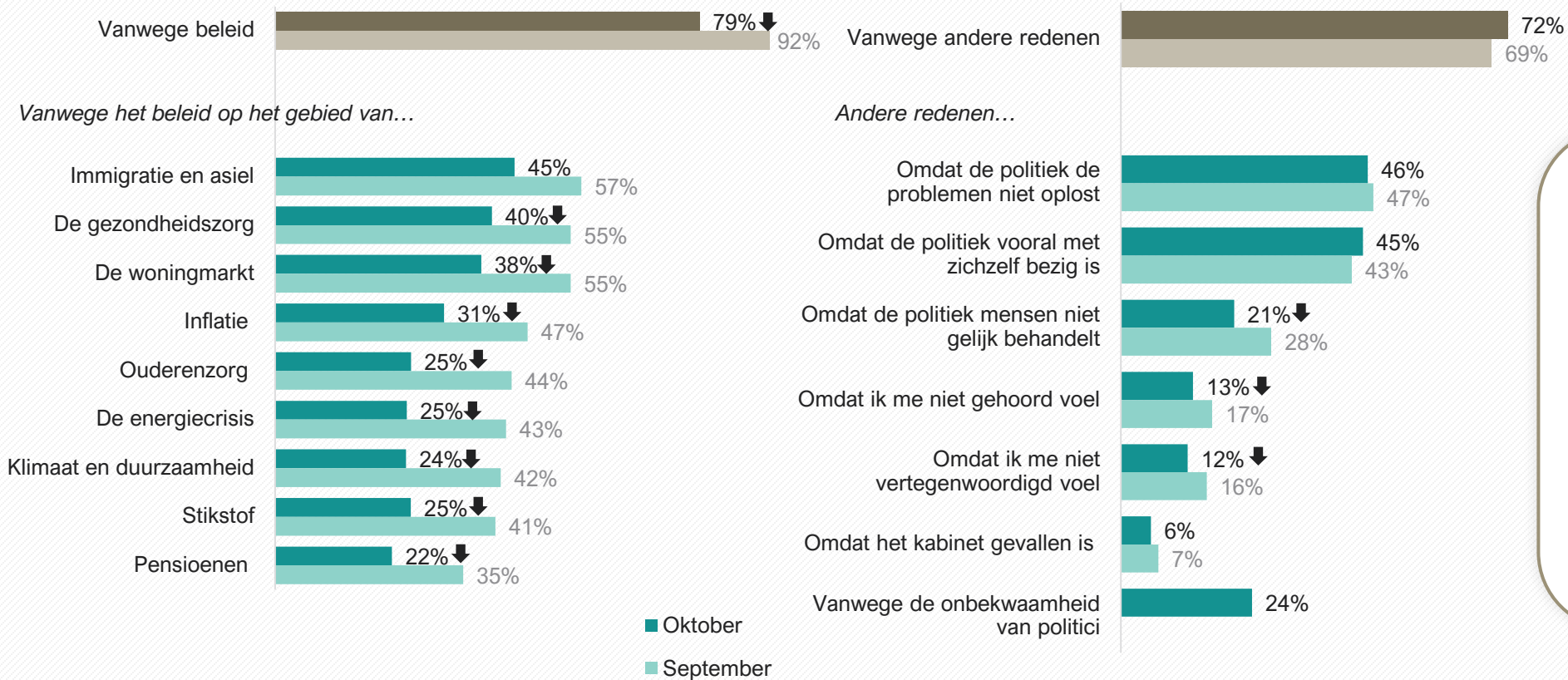

- Onder ouderen (55+) is het aandeel dat (heel) weinig vertrouwen heeft in de politiek hoger dan onder jongeren (18-34): 57% vs. 52%.

Basis: Nederlanders 18+ (n=2.001; 18-34 jaar n=477; 35-54 jaar n=644; 55+ n=880), nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023. Rest tot 100% neutraal of weet ik niet/geen mening.

Laag vertrouwen in landelijke politiek vooral veroorzaakt door gebrekkig beleid

Ik heb (heel) weinig vertrouwen in de landelijke politiek:

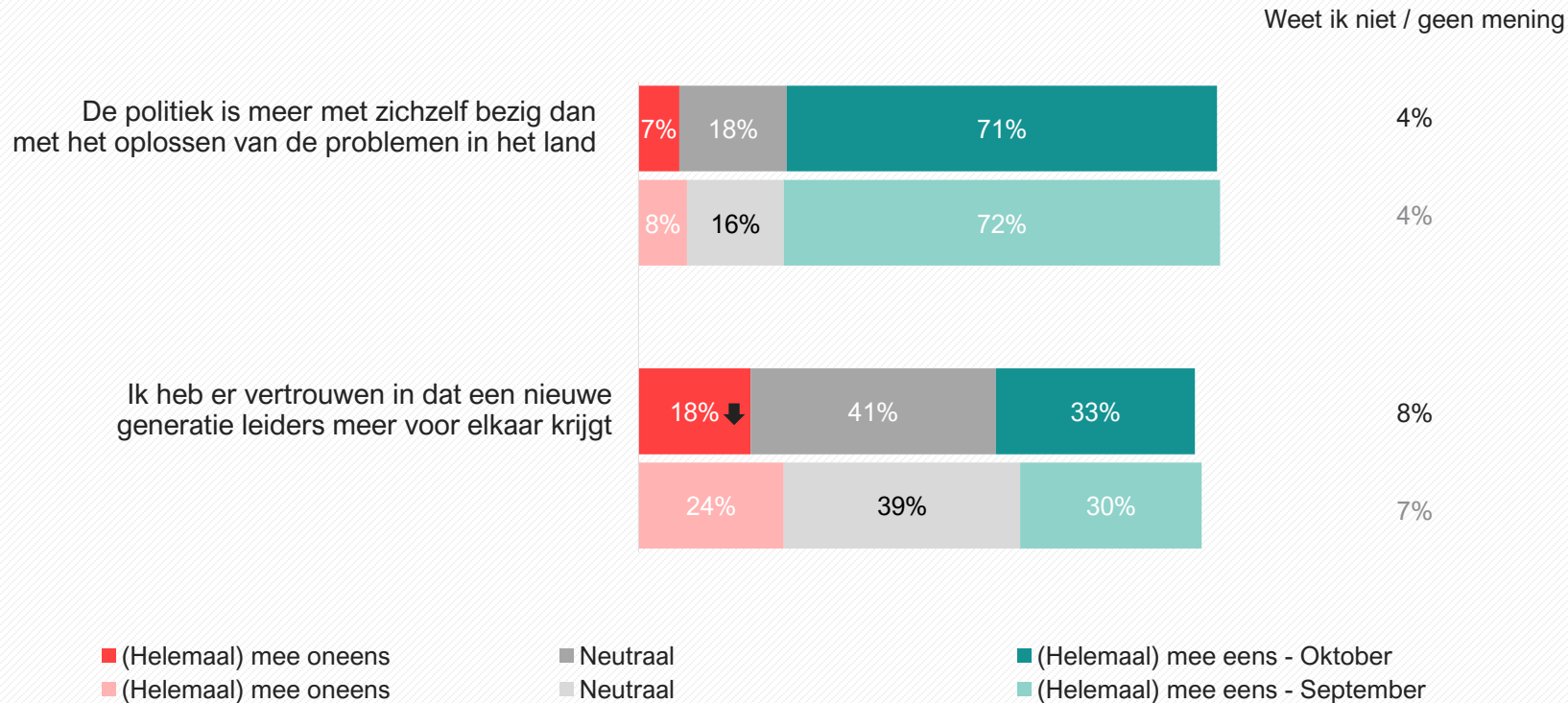
Vergeleken met september komt het lage politieke vertrouwen minder vaak door beleid. Een **mogelijke verklaring** hiervoor is, omdat er inmiddels een **nieuwe generatie politici beeldbepalend** is. Premier Rutte verdwijnt langzaam naar de achtergrond en maakt plaats voor de **nieuwe partijleiders**. Deze kunnen in **mindere mate verantwoordelijk** worden **gehouden** houden voor **gebrekkig beleid** op bijvoorbeeld de woningmarkt of de gezondheidszorg.

Basis: Nederlanders 18+ (n=1.093) die (heel) weinig vertrouwen hebben in de landelijke politiek, nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023.

Basis: Nederlanders 18+ (n=1.318) die (heel) weinig vertrouwen hebben in de landelijke politiek, nationaal representatieve steekproef, 7-11 september 2023.

Een derde van de Nederlanders heeft vertrouwen in de nieuwe generatie politici

In hoeverre bent u het eens met onderstaande stellingen?

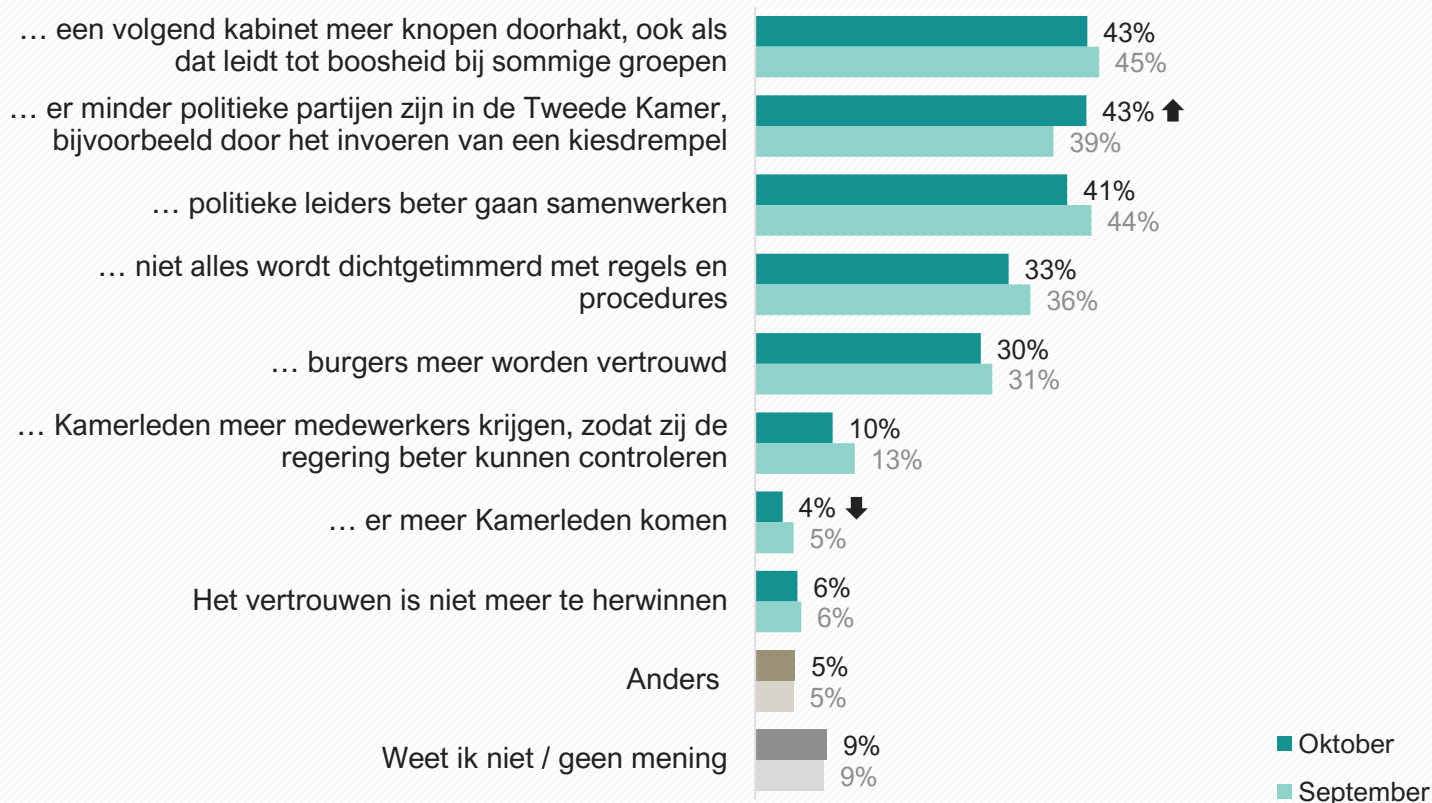

- Vooral **ouderen** (55+) vinden dat de **politiek** teveel **met zichzelf bezig** is (78%) tegenover 60% van de jongeren (18-34 jaar).
- Kiezers van NSC, BBB en PVV vinden vaker dat de politiek meer met zichzelf bezig is dan met het oplossen van problemen.
- **D66-** en **GroenLinks-PvdA-** kiezers hebben meer **vertrouwen in de nieuwe generatie** leiders dan kiezers van andere partijen.

Groeiend aandeel kiezers wijst naar kiesdrempel als oplossing voor politiek wantrouwen

Hoe kan het vertrouwen in de landelijke politiek volgens u weer toenemen?

Om het vertrouwen te herwinnen, is het belangrijk dat...

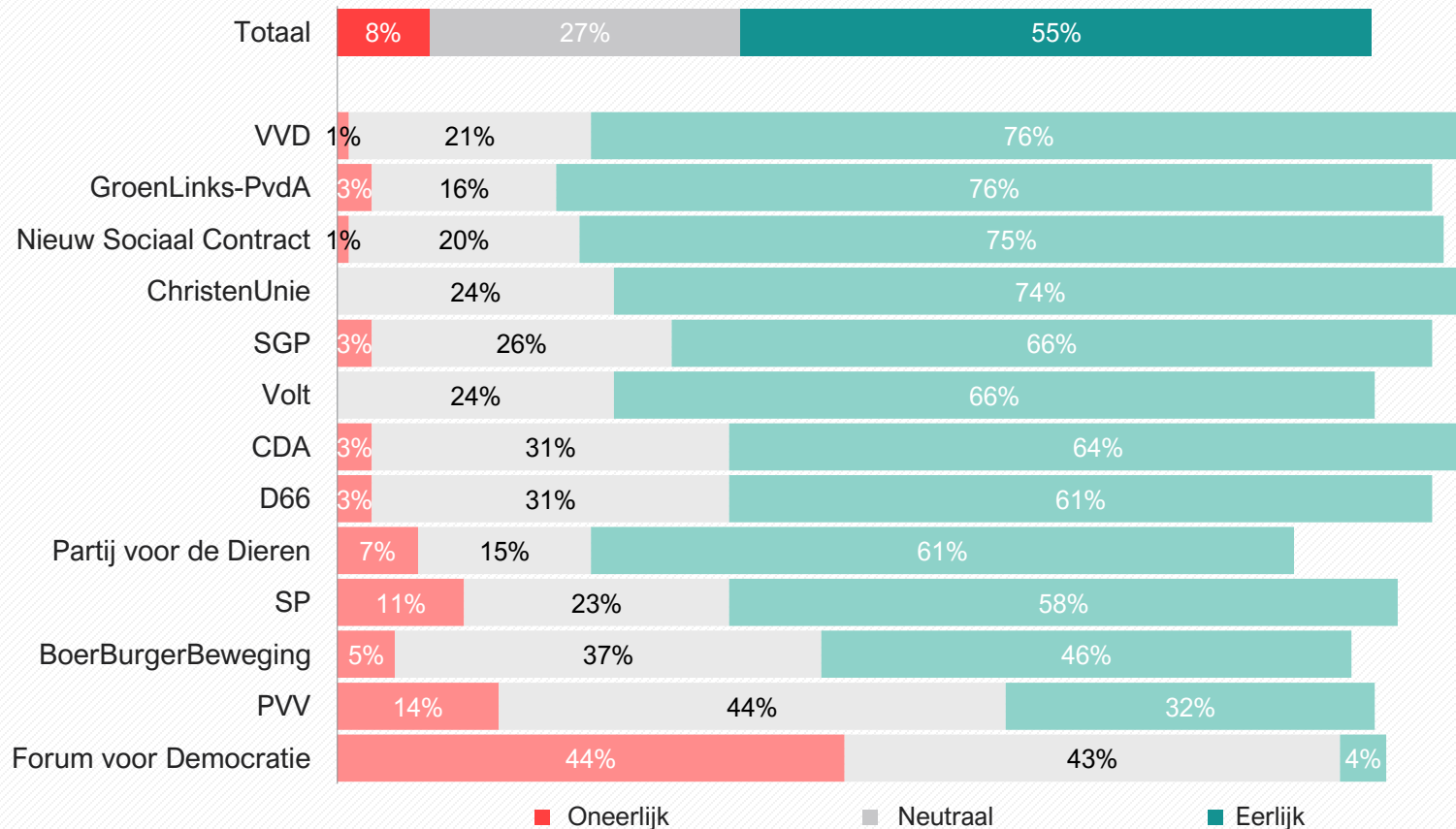

- Ook kan de politiek het vertrouwen herwinnen door meer **knopen door te hakken** (43%) en/of doordat politieke leiders beter gaan samenwerken (41%).
- Ouderen** (55+) denken vaker dan jongeren (18-34 jaar) dat het vertrouwen in de politiek te herwinnen is door het hebben van **minder politieke partijen** in de Tweede Kamer (57% vs. 29%).

Basis: Nederlanders 18+ (n=2.001), nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023.
Basis: Nederlanders 18+ (n=2.049), nationaal representatieve steekproef, 7-11 september 2023.

Een tiende van de Nederlanders verwacht dat de Tweede Kamerverkiezingen oneerlijk zullen verlopen; vooral onder FvD'ers heerst er scepsis

In hoeverre denkt u dat de aankomende verkiezingen voor de Tweede Kamer eerlijk zullen verlopen?

- De **meerderheid** van de Nederlanders (55%) denkt dat de aankomende verkiezingen **eerlijk** zullen verlopen.
- **Jongeren** (18-34 jaar) denken **vaker** dan ouderen (55+) dat de verkiezingen **oneerlijk** zullen verlopen (9% vs. 6%).
- Maar een klein deel van de **FvD-kiezers** (4%) denkt dat de verkiezingen eerlijk zullen verlopen.
- Het electoraat van **BBB** en **PVV** is ook **relatief sceptisch**: minder dan de helft verwacht dat de verkiezingen eerlijk zullen verlopen (resp. 46% en 32%).

Basis: Nederlanders 18+ (n=2.001), nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023. (Rest tot 100% 'Weet ik niet/geen mening')
*Alleen resultaten met 30 of meer waarnemingen getoond; de resultaten zijn uitgesplitst naar huidige politieke voorkeur.

Bijlage

Onderzoeksopzet

Methode

De gegevens in dit rapport zijn gebaseerd op online onderzoek van Ipsos onder een representatieve steekproef van 2.001 stemgerechtigde Nederlanders. Afwijkingen tussen de samenstelling van de steekproef en de samenstelling van de Nederlandse stemgerechtigde bevolking op de kenmerken leeftijd, geslacht, opleiding, regio, werkzaamheid en stemgedrag bij de laatste landelijke verkiezingen (de Tweede Kamerverkiezingen van 15, 16 en 17 maart 2021) zijn door middel van een weging gecorrigeerd. De onnauwkeurigheidsmarges bij dit onderzoek (uitgaande van een betrouwbaarheidsinterval van 95%) lopen uiteen van ongeveer 1% tot ongeveer 3%. De gegevens zijn verzameld van maandag 23 oktober tot en met woensdag 25 oktober 2023. Kleine partijen worden vanwege het lage aantal waarnemingen niet getoond in de resultaten.

Of een kiezer links, rechts of tot het politieke midden behoort, is gebaseerd op onderstaande vraag: *Wanneer u denkt aan uw eigen politieke opvattingen, waar zou u zichzelf dan plaatsen, links of rechts?*

Meer informatie

Ipsos heeft dit onderzoek uitgevoerd in opdracht van de NOS.
Neem voor meer informatie over dit onderzoek contact op met:

Sander Nieuwkerk
Senior Research Executive
sander.nieuwkerk@ipsos.com

Nicole Nibbering
Research Executive
nicole.nibbering@ipsos.com

Bekendheid en beoordeling partijleiders: oktober en september

Welk van de onderstaande politici kent u, al is het alleen maar van naam?

Partijleider	Bekendheid (okt)	Bekendheid (sept)	Waardering (okt)	Waardering (sept)
Pieter Omtzigt (NSC)	78%	76%	7.0	7.0
Dilan Yeşilgöz (VVD)	65%	62%	5.9	5.9
Caroline van der Plas (BBB)	79%	77%	5.8 ↓	6.1
Chris Stoffer (SGP)	15% ↑	12%	5.8	5.5
Lilian Marijnissen (SP)	70%	71%	5.6	5.5
Mirjam Bikker (CU)	35%	33%	5.3	5.1
Henri Bontenbal (CDA)	42%	39%	5.2 ↑	4.8
Laurens Dassen (Volt)	35%	32%	5.2	5.0
Geert Wilders (PVV)	85%	85%	5.1	4.9
Esther Ouwehand (PvdD)	60% ↑	51%	5.0	5.1
Frans Timmermans (GroenLinks-PvdA)	71%	70%	4.9	4.7
Rob Jetten (D66)	74%	73%	4.8	4.8
Joost Eerdmans (JA21)	52%	51%	4.6	4.4
Gerard van Hooft (50PLUS)	5%	-	4.5	-
Stephan van Baarle (DENK)	16% ↑	12%	3.9	4.5
Wybren van Haga (BVNL)	46%	49%	3.7	3.8
Edson Olf (BIJ1)	5%	-	3.3	-
Thierry Baudet (FvD)	79%	79%	2.5	2.6

Basis: Nederlanders 18+ (n=2.001), nationaal representatieve steekproef, 23-25 oktober 2023.

Basis: Nederlanders 18+ (n=2.049), nationaal representatieve steekproef, 7-11 september 2023.

*Alleen resultaten met 30 of meer waarnemingen getoond; de resultaten zijn uitgesplitst naar huidige politieke voorkeur

↑↓ Significant hoger/lager dan vorige meting

**BE
SURE.
ACT
SMARTER.**

Bedankt